

Karl Jaspers filozófiája

Jaspers egyik képviselője a Nyugaton népszerűvé vált és hazánkban is ismertté lett egzisztencialista filozófiának. Filozófiája az egzisztencializmus vallásos ágához tartozik, nézeteiből elsősorban a vallásos kispolgár dekadens életfelfogása sugárzik. Gondolatai nem „egyediek”, szinte mindegyike fellelhető a sztoizmus, keresztény vallás filozófiájában, Kant, Nietzsche, Le Bon, Kierkegaard, Heidegger és Max Wéber műzeteiben.

Elesen megkülönbözteti a filozófiát a szaktudományoktól, a filozófiát nem tartja annak, mert — mint mondja — a filozófia nem rendelkezik a szaktudományos bizonyítás eszközével, ez csak a tudományokra jellemző. De mi az alapja akkor a filozófiának? A hit. A szaktudományokban van fejlődés, a filozófiában nincs, mert „magában a filozófiában talán Plátont se közelítettük meg.” A filozófia eszerint nem más, mint valláspótlék egyes társadalmi rétegek számára.

Jaspers kísérletet tesz a vallás és filozófia viszonyának tisztázására is. Mivel szerinte mindkettő az örök igazságot keresi, különbség nincs közöttük.

A vallás egyik okának a félelmet tartja, amely leválaszthatatlan az emberi tudattól. Alapvető a halálfélelem, ami ellen csak a vallás nyújt vigaszt.

Mint látható, Jaspers semmiben sem különbözik a hívőktől és a fideista filozófusoktól, filozófiájának alapja a szubjektív idealizmus. Természeti és társadalmi törvények objektivitását tagadja és nem ismeri el a szükségszerű összefüggéseket, csak a szubjektíveket és véletlenszerűeket. Ezért a tudományos világnézet kialakítására irányuló törek-

vést is értelmetlenségnek tartja. A tudományok közül azokat, amelyeknek ez nem célja, „modern”-nek nevezi. A modern tudománynak az érdeme tehát hogy nem célja az egységes átfogó világnézet kialakítása. Amely esetleg mégis megkísérli, azt „tudományos babona” jelzővel illeti. Szerinte a marxizmus is annak nevezhető, mivel nem mond le a tudományos világnézet kialakításáról. Ebben azonban — mint másban sem — Jaspers nem következetes, mert a marxizmusról, mint „abszurd hit”-ről is beszél, amelynek első prófétája Marx Károly volt. Ez az „abszurd hit” erőszakosan akar érvényesülni, ezért sürgeti az erélyes fellépést vele szemben. A marxizmus cáfolatára két igen primitív érvet hoz fel, mégpedig azt, hogy mindent az ökonomiából akar magyarázni (az egyént figyelmen kívül hagyja), és ez is egy vallás.

Bár Jaspers filozófiája vallásos, a katolikus teológusok mégis bírálják, mivel eszméi közt protestáns elvek is meghúzódnak. Ugyanis ő nemcsak „egy” vallást védelmez, hanem egy vallások feletti vallást, a „filozófiai hit”-et. Szubjektív idealista, felfogása miatt szembe került a racionalista teológiával, amelynek fő célja a hit és az ész elveinek összeegyeztetése.

Filozófiájában nemcsak a vallás, hanem az idealizmus minden elképzelhető irányzata megtalálható. Ezt az eklektikus filozófiai rendszerét „mindent átfogó”-nak tartja. Ezzel elveinek hajlékonyságát akarja kifejezésre juttatni, azonban zavarosságot és homályt eredményez.

A „mindent átfogó”-nak hét megnyilatkozási formája van: az egzisten-

cia, a transzcendencia, az ittlét, az általános tudat, a szellem, a világ és az ész. Ezek bevezetésével újat akar adni, de kísérlete sikertelen. A tér és idő kategóriáját meg sem említi, mivel ezek elismerése bizonyos történeti szükség-szerűséget feltételezne, azonban ezt Jaspers tagadja.

Fogalompáronként szerepel nála a transzcendencia és egzisztencia. Az utóbbi az előzőktől függ, csak ezzel összefüggésben létezik. Az egzisztencia — szerinte — megismerhetetlen, csak „megvilágosodik”, ezért, noha ez az önmegvalósítást jelenti „ürebb” és elvontabb, mint a vallási „öntökéletesítés” elve.

Kategóriái közül megemlítjük a „rejtjel”-t, a „chiffre”-t is, amely a világ minden jelensége és maga a lét lényege. Ez a lényeg azonban az ész számára nem tárul fel, mert a valóság megismerhetetlen. A rejtjelek csak „híradást” adnak a dolgokról, de ez nem maga a lényeg.

Etikájában központi szerepet játszik a „szabadság” mint minden egzisztencialistánál. A fogalomból a meghatározatlanságot emeli ki. Az ember számára nem marad más, mint a szabadság megteremtésének illúziója. Elismeri a kapitalizmus „aki bírja marja” elvét is.

A bűnről mint erkölcsi rosszról beszél. Az embert bűnösnek tartja, azonban a megszabadulás lehetőségéről nem beszél. Ezért a teológusok ezt a felfogást is bírálják.

Száma számára az ember biológiai és nem társadalmi lény. A kommunikációról szólva szerepel nála a „historiai lény” megjelölése is, azonban ez nem téveszthet meg minket, mert mit sem változtat az emberről vallott felfogásán.

A történelem objektív törvényszerűségeit tagadja, „számára a történelem szubjektív cselekedetek, választások összessége.”

Kísérletet tesz a történelem periodizálására. Az emberiség történetében „tengely időszaknak” tartja az i. e. 800—200 évig terjedő századokat. A jövőt vizsgálva kilátásba helyez egy újabb „tengelyidőszakot”, amely nagy szellemi fellendülést fog okozni.

Meglátja a tőkés rend bizonyos vizsátságait is, azonban történelemszemlélete és politikai állásfoglalása miatt kiutat nem talál. A munkásosztályt azonosítja a „tömeg”-gel, amely „szükséges rossz, megvetendő, félelmetes.” A társadalmi feszültség enyhítésére javasolja az elitek uralmának biztosítását.

Politikai nézeteivel a kapitalizmust védelmezi. A háborús bűnösöket azonban elítéli és bírálja az NSZK politikájának néhány vonását is. „Igazság és tudomány” c. írásában nyíltan felhívja az emberiség figyelmét az atomháború veszélyére.

Jaspers filozófiájának áttekintése után válaszolhatunk a szerző utószóiban felvetett töprengésére, hogy vajjon sikerült-e bizonyítani e filozófia elterjedésének okát?

Úgy gondolom, hogy sikerült. Mégpedig azért, mert ez a filozófia az amely a kapitalizmus kispolgárainak életszemléletét kifejezi és ezt Vámos Vera meggyőzően bizonyította.

E kis könyvecske értékét növeli a jaspersi filozófia ismertetése mellett az, hogy a marxista filozófia álláspontját is kifejtette, amennyire ezt a keretek lehetővé tették. (Gondolat, 1966.)